

Mycket pengar att tjäna på fröskörden genom att gynna humlorna

– förslag på åtgärder på Västergården i Dalsland

Bakgrund

Det är nya tider på Västergården söder om Mellerud i Dalsland. Rickard Johanssons unga familj har tagit plats på den stora gård som en gång varit kriminalvårdsanstalt och där de intagna arbetade i jordbruket. Hus rustas, maskinhallar byggs, granplanteringar har röjts för att ge plats åt mer odlingsmark, och hagmarkerna rustats till den betande nötboskapen. Gården har idag 330 ha åker och 100 ha skog och det krävs 2 anställda för att hinna med allt som ska brukas och skötas på gården.

Rickard satsar på nötköttproduktion och fröodling. Det är fullt med djur i alla stallbyggnader förutom de som håller beteshagarna öppna. Vårapsen och det som odlas för den egna djurproduktionen är konventionellt odlat. Det rör sig om slåttervallar och ensilage, och rågvete för spannmålskross till djuren. Resten av arealen odlas ekologiskt; vallfrö i form av

timotej, ängssvingel och rajsvingel samt höstvetete och åkerbönor. Tidigare odlades höstraps med rekordskörd som resultat, men Rickard är inte rädd för nya utmaningar och tar till sig alla nya rön som kommer fram och som kan hjälpa honom i odlingen.

Ca 20 % av åkermarken används idag för insektspollinerade grödor, och Rickard har även planer på att börja med klöverfröodling. Han är medveten om att det är mängden pollinerande insekter på gården som är begränsande för fröskörden av dessa grödor. Vi sätter oss ned för att göra en snabb kalkyl över vad en liten ökning i skördeutfallet per hektar med bättre tillgång på humlor skulle kunna ge för ekonomiskt utfall: 20 ha av vardera åkerböna, höstraps och rödklöver med ett ökat resultat på 300 kg av bönor och raps, samt 100 kg mer klöverfrö, skulle ge ytterligare 180 000 kr i kassan. Rickard konstaterar att för endast en del av den summan kan man göra mycket åtgärder för humlorna.

Västergården

Ett snabbt räkneexempel vid köksbordet ger Rickard Johansson glädjande kalkyler för fröproduktionen.

Det finns bin på gården, men Rickard tycker det verkar mera intressant att utveckla humlebeståndet eftersom humlorna kan jobba också vid lite sämre väder. Vissa åtgärder har redan vidtagits. Vid nyodlingen av granskogen för att ge mera åkermark placerades stubbarna i en dikeskant i närheten av våtmarker där det

finns säl. Här hoppas Rickard att humlorna ska välja att ha sina boplatser, och det ser mycket lovande ut eftersom humledrottningarna på våren har nära till den så viktiga sälblomningen.

Förutsättningar för humlor

Egentligen är odlingslandskapet i denna del av Dalsland, som det ser ut idag, inte särskilt humlevänligt. Av tradition ligger här mycket av landskapets gräsfröodlingar koncentrerade. Avsaknaden under lång tid av massblommade nektar- och pollenväxter har satt sina spår. Och för att hålla gräsfröodlingarna rena från oönskat gräspollen har man varit noga med att slå vägrenar och andra obrukade marker, vilket också inneburit att få nektarväxter hunnit slå ut och bildat frö. Det kreaturslösa landskapet har också resulterat i att skogen sluter sig tätt in på fälten, utan möjlighet för ängsväxter att blomma på angränsande betesmarker och bryn. Det är tomt på humlor under utflykten i grannskapet.

Men Rickard har ändå tur. På Västergården finns det lokala förutsättningar för humlor i ett för övrigt gräsdominerat odlingslandskap. Kanske beror det på ett tidigare varierat och inte så rationellt jordbruk på kriminalvårdsanstalten. Betade områden finns fortfarande intakta längs gårdens bäckraviner. Eftersom de inte betas så hårt lyser det vackert av ängsväxter som gökärt, skogsklöver och kärringtand. Här finns det haghumlor och ute i det angränsande bönfältet – så fint i blom – pollinerar några vall- och åkerhumlor, trots mulet väder och blåst. Dessa tre arter har långa tungor och kan nå ner till nektaren i åkerbönans och rödklövers djupa blommor. Tillsammans med trädgårdens hushumlor, just nu i farten bland nyponblom-

Rickard visar var stubbarna från granavverkningen placerats. Här blir det bra boplatser och uppslaget av hallon runt om ger mycket nektar åt törstiga humlor.

Så här vill humledrottningarna ha det på våren.

Skogen sluter sig tätt mot odlingen på vissa ställen. Här är det bra att ibland släppa upp de viktiga sälgbuskarna och kanske spara någon hanbuske från nedklippning som inte står direkt i diket.

morna i trädgården, och de vanliga arterna av jordhumla och stenhumla, finns det sannolikt upp mot tio arter humlor på gården. Förutsättningar för att relativt snabbt komma upp i de mängder av humlor som behövs för stora fröskördar finns alltså.

Åtgärder för att gynna humlorna

Skapa fler boplatser

Västergården är stor och utmaningen Rickard står inför är att få humlorna att också bosätta sig i de centrala delarna av åkerlandskapet. Avstånden från går-

dens kanter, där de finaste humleområdena med våtmarker för sälgblooming samt boplatser finns, är stora. Kanske för stora för att humlearbetarna ska hitta ut i blommande grödor om de odlas mitt ute i fältet. Men förhoppningsvis kan man locka humledrottningar att bosätta sig där på våren genom enkla åtgärder.

Det finns en väg med diken som delar av det stora fältet och här finns det säkert håligheter efter sorkar som passar bra som bostäder till humlorna. Möjligheten finns också att gräva ner några upp- och nedvända tvåliters blomkrukor i dikesslänterna.

De inte så hårt betade bäckravinerna innehåller käringtand, klöver och andra bra humleväxter. Här har humlorna hittat en retreatplats.

Utmaningen.

Dräneringshållet i dessa är lagom som ingångshål för humlorna. Men för att det inte ska komma in vatten vid regn kan man vinkla krukans så att hålet mynnar åt sidan. Skötsel av vägrenarna här för maximal blomning av vilda växter underlättar för humlorna under de tider då det inte finns någon odlad massblomning i närheten.

På minst två platser på åkrarna går berg i dagen och bildar åkerholmar, men det finns inga stenrösen eller andra natur- eller kulturvärden på dem. Att här lägga stenhögar eller några av de stubbar som finns kvar från stubbrytningen vore en bra åtgärd.

De närmsta åren, innan humlepopulationen ökat tillräckligt, finns det skäl att ha fröodlingarna längs med gårdens kanter, särskilt om man märker att det blir dålig frösättning i mitten av fältet.

Gårdsmiljön är ofta ett viktigt boplatsoområde för humlorna, så man måste inte städa undan stenhögar och gamla halmbalar där humlorna kan bo. Så här borde det också se ut på de områden ute på fälten där berget går i dagen och man ändå inte kan odla något.

Kontinuitet i blomningen

Efter några år med massblommande insektpollinerade grödor bör humlepopulationerna med hjälp av ovanstående enkla åtgärder svara genom att växa till ordentligt. Men eftersom det är stora arealer som ska pollineras räcker bestånden ändå inte till om man inte bygger upp en i ökande kontinuitet av blommor under säsongen. En plötslig massblomning av t.ex. åkerböner måste förberedas med någon annan gröda i mindre omfattning. Eftersom det i dagsläget inte finns någon klövervall som kan släppas upp i blomning på försommaren finns det ett glapp mellan vårblomningen av sälg och maskros och de nuvarande insektpollinerande grödorna. Förslagsvis påskyndas planerna av klöverfröodling, och då av vitklöver som inte konkurrerar om pollinatörerna i det tidsfönster som åkerbönan blommar i. Alternativt läggs en grön gödslingsvall med vitklöver in i växtföljden. Om grön gödslingsvallen putsas i slutet av maj kommer vitklöver snabbt att blomma. Alternativ tre är att odla en gröda vars enda uppgift är att stödja humlorna under tiden före blomningen av åkerböner, vårraps eller rödklöver och som sedan slås av. Honungsört (*Facelia*) är en sådan stödgröda som kan sås tidigt på våren och växer till snabbt. Man kan så honungsörten i kanten av fälten med åkerböna eller vårraps och så den i eventuella fläckar med dålig etablering i rödklövern. Honungsört ger inte problem med spillplanter i nästa års odling om den slås av innan den fröar, eftersom moderplantan fryser bort under vintern. Om man sår honungsörten vid två olika tidpunkter, så har man någonting som blommar både innan och efter åkerbönerna eller vårrapsen. Åkerböna och vårraps slutar blomma i mitten av juli, så sensommaren kan bli en svältperiod för humlorna om man odlar vitklöverfrö och inte rödklöverfrö.

Förstärkning av Salix-resursen

Detta är något som redan varit aktuellt, och när vi vandrar omkring på gården pekar Rickard ut platser där man genom uppdämning skulle kunna skapa våtmarker och sticklingsplantera sälg. Detta kommer säkert att behövas på sikt när det är många fler humledrottningar som ska konkurrera som sälgens pollen under våren. Skapandet av en liten våtmark uppe på de mera höglänta centralt belägna delarna av gården och här plantera sälg skulle också vara önskvärt. En häck med energiskogs-Salix av hankön är härvidlag ett alternativ om den släpps upp i blomning. Det skapar dessutom lä så att humlor och bin kan vara aktiva även blåsiga dagar. Eftersom gårdens byggnader värms upp genom eldning av flis i panncentralen funderar Rickard på att anlägga energiskogsodling i svårkörda hörn av åkrarna och då skulle denna extra åtgärd inte vara särskilt kostsam.

Text och foto: Mats Wilhelm Pettersson